

Z tohto aspektu sú Štúrove prednášky, ktoré analyzuje Ladislav Čúzy, predovšetkým ideologickou reflexiou poézie s nacionálnym zacielením a Štúrova literárnoestetická koncepcia len súčasťou celku jeho ideologicko-politickej koncepcie.

Zaujímavým a inštruktívnym miestom Čúzyho analýz je časť, v ktorej sa venuje obsahu termínu zakliatie, resp. pojmovej dvojici zakliatie/odkliatie (s. 81 – 85), a časť, ktorá sa pre mňa nepochopiteľne ocitla medzi poznámkami (!). Na stranách 129 až 132 vedie Ladislav Čúzy polemiku s názormi Cyrila Krausa. V nej Čúzy zreteľne ukazuje na problematickosť Krausovho mytologizujúceho prístupu k prácam Ľudovíta Štúra a podčiarkuje svoje – myslím, že správne tvrdenie –, že „otázky estetickej povahy v žiadnom prípade nezohrávali v jeho [Štúrovej, pozn. R. B.] koncepcii prvoradú úlohu, aj keď sa to azda môže niekomu zdať“ (s. 129). Zdá sa to práve Cyrilovi Krausovi.

Čúzyho čítanie prednášok Ľudovíta Štúra o poézii slovanskej je zaujímavým príspevkom do diskusie o pluralitnej povahe slovenského romantizmu. Ukazuje predovšetkým na podstatu zámerov a koncepcií jeho pragmatického krídla a spolupodieľa sa na tom, čo Peter Zajac vo svojej úvahe o konštruktoch romantizmu v slovenskej a českej literárnej historiografii nazval situáciou „výmeny konštruktú slovenského romantizmu ako teleologického a lineárneho procesu vývinu na pružný, vnútorne diferencovaný a dynamický konštrukt ...“.

René Bilík

Vojtech, Miloslav: LITERATÚRA, LITERÁRNA HISTÓRIA A MEDZILITERÁRNOSŤ. Bratislava: UK, 2004. 134 s.

Monografickú prácu tvorí súbor jedenásťich literárnohistorických štúdií rozčlenených do troch celkov. Viaceré otázky sa tu otvárajú reinterpretáciou kanonických učebnicových textov, ale aj (znovu)objavovaním menej zná-

mych či (po)zabudnutých literárnych diel. V autorskom rukopise dochádza k veľmi citlivému a inšpiratívne prepojeniu filologickej a historickej metódy vedeckej práce.

O modifikáciách „barokovosti“ sa uvažuje v dvoch kapitolách nad tvorbou A. Doležala, V. Šimka a J. Hollého. Prvý z trojice je známy ako autor skladby *Pamětná celému světu Tragoedie*, ktorá sa „považuje za posledný prejav literárneho baroka“. M. Vojtecha zaujal najmä Predhovor, ktorý považuje za zaujímavý literárnoteoretický text, obsahujúci aj „jednu z prvých definícií románu v dejinách slovenskej literatúry a myslenia o literatúre“. Konštatuje, že Doležalov text patrí „jednoznačne k barokovej epoche“, dodávajúc, že autor vykonal „iba malý nevýrazný krok k prekonaniu barokovej literárnosti smerom k osvieteniskému klasicizmu“ (s. 16). Eschatologickými motívmi v textoch V. Šimka a J. Hollého sa zaoberá ďalšia kapitola, ktorá sa pokúša dokázať, že „vzťah medzi barokovou a obrodeneckou epochou“ nebol diskontinuitný. Hľadanie tematických a kompozičných paralel a súvislostí v textoch katolíckych básnikov H. Gavloviča – V. Šimka – J. Hollého je celkom prirodzené a legitímne. Diskutabilné je však nejasné a nepresné používanie pojmu obrodenecká epocha ako protiklad („vývinová antitéza“) barokovej epochy. V týchto súvislostiach je oveľa vhodnejšie používanie opozície barok – osvietenstvo, ktorá je priehľadná a vystihuje práve svetonázorové a filozofické dimenzie „eschatologických“ básnických textov. Rovnako schematicky a priveľmi zjednodušujúco vyznieva konštatovanie, že: „... Katolícky spevník (najmä jeho druhá rýmovaná edícia) je zreteľným návratom pred klasicizmus“ (s. 24). Myslím si, že v tomto prípade je treba uvažovať skôr o akomsi „účelovom invariante“ a špecifických znakoch duchovnej piesne, ktoré síce môžu mať individuálne a literárnohistorické črty, ale primárne sú účelovo zamerané a písané tak, aby v zhudobnenej podobe plnili svoju funkciu počas náboženských obradov.

V ďalších troch kapitolách sa dostáva do popredia tvorba J. Kollára, tá sa najprv konfrontuje s veršami B. Tablica, ktorý predstavuje výrazný typ osvieteniského vzdelanca (farár, bás-

nik, prekladateľ, teoretik umenia, filozof...). Vytvoril síce monumentálne dielo a v jeho poézii sa už objavujú „preromantické obrazy“, ale na rozdiel od J. Kollára a J. Hollého si nezískal popularitu v kruhoch nastupujúcej básnickej generácie. Písanie poézie je tu skôr prejavom istého životného štýlu než sebavýpoveďou či tvorbou koncepcie alebo „vyjadrením názoru“ (V. Míkula). Naopak, v Kollárovej poézii sa už objavuje autentický citový zážitok, ktorý, ako správne poznamenáva M. Vojtech, svedčí o „progresívnom preromantickom smerovaní“ (s. 41). Táto komparatistická štúdia je veľmi dôležitá aj ako argumentácia pri zdôrazňovaní zmysluplnosti systematického používania termínu „preromantizmus“ pri tvorbe J. Kollára (ale aj P. J. Šafárika, K. Kuzmányho...). Dopĺňa ju kratšia štúdia o výchovných aspektoch Kollárovej Slávy dcery a završuje štúdia *Klasicista – preromantik – romantik. K otázke slohovotypologického zaradenia básnickej tvorby Jána Kollára v českej a slovenskej literárnej histórii*. Autor tu naznačuje viaceré kontextuálne súvislosti a hľadá ďalšie argumenty (P. Bujnák, M. Pišút, F. Vodička, V. Macura...), aby vyvrátil tézu C. Krausa, že o „Kollárovi ako básnikovi preromantikom nemožno hovoriť“. Naznačujú sa tu viaceré súvislosti aj paradoxné antinómie, najmä pri akademických dejinách slovenskej a českej literatúry, kde sa na jednej strane hovorí v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia o tendovaní k jednotnému literárnemu smeru, ale kým česká syntéza „vodičkovsky“ konštruje otvorenejší preromantizmus, tak slovenská iba „rosenbaumovsky“ uzavretý klasicizmus. Škoda, že M. Vojtech obišiel inšpiratívnu a v mnohom prelomovú štúdiu M. Hamadu, ktorá bola prvýkrát publikovaná takmer paralelne s vydaním akademických dejín (1961, knižne 1995) a ponúka istú alternatívu voči interpretačným možnostiam poézie B. Tablica, P. J. Šafárika a J. Kollára. M. Hamada tu síce neoperuje pojmom preromantizmus, ale celkom jasne píše napr. o nerovnomernom vývoji a o kríze literatúry v klasicizme a o uplatňovaní subjektívneho lyrického živlu vo veršoch Šafárika a Kollára. Tézy M. Vojtecha hovoria

o „preromantizme“ najmä v súvislosti s prenikaním subjektivismu a intímnejších pocitov „ľúbosti a rodolásky“. Možno by bolo zaujímavejšie premýšľať o preromantizme aj v iných dimenziách, konkrétne v rovine výraznejšieho akcentovania nacionálnej témy spojenej s prenikaním národnej ideológie do textu (báseň Vlastenec, Předzpěv...). V podobných intenciách možno uvažovať pri „národnom klasicizme“, najmä pri eposoch J. Hollého, kde preromantickosť potvrdzuje aj intenzívna recepcia mladou romantickou generáciou.

Relatívne samostatnú časť práce tvoria kapitoly o umeleckom preklade a češtine ako literárnom jazyku na Slovensku v období národného obrodzenia. Obidva problémové okruhy úzko súvisia so zánikom dominantného postavenia univerzálnej latinčiny a postupnou emancipáciou národných jazykov (čeština, slovenčina, maďarčina...), pričom aj (najmä) umelecké preklady mali ukázať a dokázať filologické i estetické predpoklady a možnosti nových jazykov ako v rovine veľkých literárnych projektov, tak aj bežnej komunikácie. V tomto smere veľmi dôležitú rolu zohrali najmä filologické a prekladateľské aktivity J. Jungmanna, ktorý inicioval prekladateľské hnutie (F. Palacký, P. J. Šafárik, B. Tablic...). Dôležité boli preklady z nemčiny, menej z francúzštiny, ale v určitom období sa do popredia dostáva veľmi intenzívna revitalizácia antickej tradície. Dôkazom je prelomový a kľúčový text dvojice Šafárik – Palacký: *Počátkové českého básnictví ...* (1818), kde sa síce preferuje antická (grécka) časomiera, avšak nie ako podoba návratu k „čistej klasike“, ale ako túžba po novej vznešenej slovenskej poézii, čo môže byť ďalším signálom – znakom preromantizmu, ktorý M. Vojtech v iných rovinách právom a zmysluplne presadzuje. Škoda, že v tejto kapitole autor dostatočne nereflektoval preklady J. Hollého, čo majú pre slovenskú literatúru a kultúru bez nadsázky priekopnícky a neoceniteľný význam. V súvislosti s problémom „češtiny ako literárneho jazyka na Slovensku“ sa v práci otvára aj problém medziliterárnych vzťahov v rámci česko-slovenského literárneho a kultúrneho spoločenstva, ktorý

vždy bol (je?) špecifický, a to možno až do takej miery, že v určitých obdobiach je primeranejšie hovoriť skôr o literárnej „jednote“ ako o „vzťahoch“. Je to práve obdobie prvých decénií 19. storočia, kde sa táto literárna a kultúrna jednota medzi evanjelikmi nielen deklamovala, ale aj „žila“ a potom dlho aj prežívala. J. Kollár a P. J. Šafárik boli etnickí Slováci, ale československí vzdelanci, podobne ako predtým M. Bel a A. F. Kollár boli aj (najmä) uhorskými vzdelancami.

Sympatickou ambíciou M. Vojtecha je narúšanie šablón a stereotypov v slovenskom literárnohistorickom diskurze. Relativizuje dogmatické a skostnatené používanie pojmu klasicizmus a preferuje aj „systémové“ zavedenie a používanie kategórie „preromantizmus“, ktoré je v iných literatúrach bežné a štandardné, ale staršia generácia slovenských literárnych historikov (C. Kraus, E. Fordinálová) sa na to stále díva nedôverčivo a s dešpektom. V tejto nadväznosti ma trochu prekvapilo, že autor takmer programovo a dost' frekventovane používa zastaraný a výrazne ideologicky podmienený pojem „národné obrodienie“. V slovenskom kultúrnom kontexte pre obdobie 1780 – 1875 je celkom legitímne používanie „štandardných“ pojmov ako osvietenstvo – národné hnutie (história a kultúra) a klasicizmus – preromantizmus – romantizmus (estetika a literatúra).

Peter Káša

Cvrkal, Ivan – Pašteková, Soňa (ed.): *EUROPSKE LITERÁRNE AVANTGARDY 20. STOROČIA*. Bratislava : VEDA, 2005. 310 s.

Zborník *Európske literárne avantgardy 20. storočia* je výstupom z rovnomennej medzinárodnej vedeckej konferencie, ktorú usporiadal Ústav svetovej literatúry SAV v dňoch 28. – 30. septembra 1999 v Bratislave v rámci grantovej úlohy Dejiny európskych literatúr 20. storočia. Nadväzuje na výsledky podobnej konferencie *Problémy literárnych avantgárd* z r. 1965, orga-

nizovanej vtedajším Ústavom svetovej literatúry a jazykov SAV. Zatiaľ posledným podujatím na pôde SAV venovaným avantgardám bola konferencia *Krízy literárnych avantgárd*, ktorá sa uskutočnila v r. 2003. Príspevky boli publikované v časopise Ústavu svetovej literatúry *Slovak Review*.

Zborník je rozdelený do troch častí, ktoré, žiaľ, nie sú pomenované. Až po prečítaní úvodu Ivana Cvrkala či preštudovaní obsahu čitateľ získa predstavu, na základe akých kritérií došlo k zaradeniu jednotlivých štúdií do konkrétnej časti.

V prvej časti zborníka sa nachádzajú štúdie venované teoretickým otázkam vo výskume európskych avantgárd. P. Winczer podáva historický prehľad vedeckého záujmu o avantgardy a poukazuje na úlohu pojmu postmoderna, ktorý spochybnil princíp literárneho vývinu v chápaní avantgárd. Tiež sa snaží o nájdienie istých spoločných menovateľov jednotlivých avantgardných smerov, pričom ich vymedzuje negatívne, t. j. ako popretie pomyselného modelu poézie, ktorý sa v r. 1910 – 1930 pociťoval ako „prirodzený“. Na rozdiel od väčšiny predchádzajúcich pokusov o typologické vymedzenie avantgárd, ktoré sa opierali o nejakú dichotómiu, predkladá klasifikáciu, ktorá zohľadňuje rôzne aspekty a roviny literárneho diela. Podobne ako P. Winczer, aj V. Marčok sa vo svojom príspevku venuje analýze diskurzu o avantgardách. Prijíma epistemické východiská moderny, čo sa odráža aj v čiastočne skeptickým tóne, v ktorom sa príspevok nesie. Jeho genealogická diskurzívna analýza pojmu avantgarda a rôznych avantgardných „izmov“ je veľmi podnetná, lebo nabáda k väčšej pozornosti pri ich používaní. Marčok ukazuje, že niektorí účastníci debaty zdôrazňujú ontologický princíp a rôznorodosť jednotlivých pomerne dobre vymedzených smerov, iní zas sa snažia o univerzalizáciu pojmu avantgarda do takej miery, že zahrňuje všetky literárne formy daného obdobia. Porovnaniu predvojnovaj a povojnovaj avantgardy sa venuje T. Štrauss. Zatiaľ čo predvojnová avantgarda sa vyznačovala svojím zameraním na technológiu a racionalitu, uzav-